

Яценко Володимир Сергійович
канд. пед. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Важливим компонентом змісту географічної освіти є *формування практичних умінь і навичок в учнів/учениць* у процесі вивчення різних курсів географії та економіки. Всі вони визначені модельною навчальною програмою (МНП) [1] і розрізняються як за своїм змістом, так і за складністю виконуваних дій.

В дидактиці уміння розглядаються як процес застосування знань на практиці, що складається з певних навчальних дій. Уміння, які набули автоматизму під час застосування, перетворюються у навички.

В освітньому процесі з географії використовуються як загальнонавчальні, так і предметні, специфічні тільки для географії, уміння і навички. До *загальнонавчальних* відносяться всі інтелектуальні уміння:

- ✓ читати, писати, малювати, креслити, рахувати тощо;
- ✓ логічно мислити, тобто застосовувати прийоми абстрагування, аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, складання висновку тощо.

Загальнонавчальні уміння формуються в учнів/учениць на протязі всього етапу навчання в школі і засобами всіх навчальних предметів. *Предметні уміння і навички* формуються під час засвоєння географічних знань і певною мірою відбивають загальні завдання навчання географії. Їх можна згрупувати таким чином:

1. Уміння працювати з різними джерелами географічних знань /підручниками та додатковою літературою; з навчальними картами,

цифровим та статистичним матеріалом, наочними посібниками, аудіовізуальними засобами навчання, географічними явищами та процесами у природі і суспільстві/.

2. Уміння конструювати географічні відповіді: це складання географічних характеристик, на основі типових планів /алгоритмів/ та описів, малювання схем, креслення графіків, діаграм, проведення розрахунків, складання таблиць, конструювання моделей тощо.
3. Уміння встановлювати, розкривати взаємозв'язки компонентів природи і суспільства.
4. Уміння прогнозувати географічні явища і ситуації. Наприклад: «При загальному глобальному потеплінні і змін клімату Землі води Гольфстріму можуть спуститися нижче і не дійти до берегів Північної Європи. Що може статися з природою Європи в цілому?»

Етапи формування умінь є:

- пояснення вчителем суті уміння з обов'язковим показом прийомів дії;
- виконання учнями/ученицями навчальних дій під керівництвом вчителя;
- самостійні вправи у застосуванні умінь, які передбачають самоконтроль навчальних дій та самооцінку результатів, щодо оволодіння практичними вміннями.

Численні **практичні роботи**, яких у кожному курсі географії налічується від 5 до 12, передбачають формування практичних умінь і навичок на всіх етапах оволодіння змістом освіти: одночасно із засвоєнням нового матеріалу, під час закріплення і узагальнення знань, в ході їх перевірки, контролю та оцінювання.

У програмі практичні роботи розподіляються на навчальні /тренувальні/ й підсумкові. Перші мають завданням навчання якомусь прийому навчальної роботи /наприклад, визначення географічного положення об'єкта, позначення його на карті/ формування, тренування і закріплення різноманітних умінь /робота з кліматичними діаграмами різних материків/.

Підсумкові роботи проводяться, як правило, після серії тренувальних з метою перевірки сформованих умінь і навичок та їх подальшого розвитку. Поступово у процесі навчання учні стають більш самостійними у застосуванні умінь та переносять їх у нові навчальні умови. Але слід пам'ятати, що цьому передують копітка колективна робота під керівництвом вчителя, яка носить інструктивний, навчальний, контролюючий характер.

Дуже актуальним для вчителів є оволодіння **рівнями компетентності практичних досягнень учнів/учениць**, яких за сучасною дидактикою виділяють чотири. Це початковий, середній, достатній та високий.

У *початковому рівні* учні роблять спробу усвідомити та відтворити способи дій при формуванні конкретних умінь, але допускають неточності і помилки /1-3 бали/.

До *середнього рівня* компетентності у набутті практичних умінь відносяться учні/учениці, які з допомогою вчителя виконують більшість практичних дій, а деякі роблять спробу виконати самостійно. Проте повний обсяг робіт виконати ще не встигає. /4-6 балів/.

Достатній рівень набувають учні/учениці, які можуть чітко розкрити мету роботи, способи дій при їх виконанні та їх послідовність. Майже безпомилково оформлюють результати роботи, встигають виконати все запропоноване завданням /7-9 балів/.

Високий рівень компетентності властивий для учнів, які вільно застосовують способи дій у розв'язанні завдань, чітко оформлюють результати; роблять висновки, пропонують власні варіанти завдань. За рекомендацією вчителя можуть допомагати однокласникам розкрити та усвідомити навчальні дії /10-12 балів/ [2].

Майже всі програмні практичні роботи спрямовуються на формування не тільки предметних умінь, а й деяких загальнонавчальних: грамотно писати і оформлювати роботу, або робити узагальнення, порівняння, висновки тощо.

Вірно побудована система вправ дозволяє з багатьох тем різних курсів географії та економіки довести уміння до рівня навичок. Застосування навичок значно скорочує навчальний час і підвищує якість набутих знань.

Ключові слова: загальнонавчальні і предметні уміння, практичні роботи з географії, рівні компетентності.

Список використаних джерел та літератури

1. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти URL. : https://osvita.ua/doc/files/news/863/86384/Geografiya_6-9_kl_Zarotockij_S_P__ta_in_.pdf (дата звернення: 04 травня 2022). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.04.2022 № 324).
2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Наказ МОН України №289 від 01.01.2022 р. URL. : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-do-novogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>